

Īsa mākslas un dizaina vēsture 20.–21. gadsimtā

- 01** Bauhaus kustība un Internacionālais Modernisms (1919–1960)
- 02** Sirreālisms un abstraktais ekspresionisms (1930–1960)
- 03** Popmāksla un popdizains kosmosa laikmetā (1955–1970)
- 04** Minimālisms un Brutālisms (1950–1980)
- 05** Konceptuālais un Radikālais Dizains un māksla (1965–1980)
- 06** Ielu māksla, Graffiti, Feministiskās mākslas kustība (1970–1991)
- 07** Postmodernisms Mākslā un Dizainā (1980–2000)
- 08** Instalācija, Performance (1990–mūsdienas)
- 09** Jauno mediju māksla (1990–mūsdienas)
- 10** Globālā Laikmetīgā Māksla un Dizains (2000–mūsdienas)

ISA MĀKSL UN DIZAN VESTU 20 – 21

Ielu māksla, Graffiti, Feministiskās mākslas kustība

(1970–1991)

"KRĀSA IR VALODA UN ENERĢIJA."

Indie 184

Ielu māksla, Graffiti, Feministiskās mākslas kustība (1965–1980)

**Līdzfinansē
Eiropas Savienība**

LIEPĀJAS MŪZIKAS,
MĀKSLAS un DIZAINA
VIDUSSKOLA

SUPŠ:UH

Materiāli tapuši Erasmus+ maza mēroga partnerības projekta "EmpowerED: Fostering Employability, Cultural Understanding, and Digital Resilience in VET Education" Nr. 2023-2-LV01-KA210-VET-000178458 ietvaros. Projekts īstenots no 1.04.2024. līdz 31.03.2026. Projektu koordinē MIKC "Liepājas Mūzikas, mākslas un dizaina vidusskola" (Latvija) un projekta partneris ir Uherske Hradišete mākslas skola no Čehijas (Střední umělecko průmyslová škola Uherské Hradiště), kopējais projekta budžets ir 60 000 eiro.

Saturs

Ielu māksla, grafiti, feministiskās mākslas kustība (1970–1991).....	8
Ielu māksla	8
Ielu mākslas vēsture	8
Grafiti māksla	9
Slavenākie ielu mākslinieki un grafiti mākslinieki	10
Benksijs (<i>Banksy, Lielbritānija</i>)	10
Žans Mišels Baskjā (<i>Jean-Michel Basquiat, ASV, 1960–1988</i>).....	11
Kīts Hārings (<i>Keith Haring, ASV, 1958–1990</i>)	11
Atsauču saraksts	12

Grafiti un ielu māksla Rīgā.....	12
Pirms neatkarības atgūšanas (okupācijas laiks)	12
Pēc neatkarības atgūšanas (1990. gadi)	13
Feministiskās mākslas kustība	13
Feministiskās mākslas piemēri	14
Barbara Krīgere (<i>Barbara Kruger, dz. 1945</i>).....	14
Džūdija Čikāgo (<i>Judy Chicago, dz. 1939</i>)	14
Atsauču saraksts	15
Grafiti un ielu māksla Čehijā.....	15
Čehijas ielu mākslas principi.....	15
Izcilākie Čehijas ielu mākslinieki un viņu darbi	16
Jans Kalābs (<i>Jan Kaláb, pazīstams arī kā Point, Cakes, dz. 1978</i>).....	16
Maskētais mākslinieks <i>Pasta Oner</i>	17
Epos 257	17
TRON	17
Mihals Škapa (<i>Michal Škapa, pazīstams arī kā Tron vai Key, dz. 1978</i>)	17

Čehijas ielu mākslas raksturīgās iezīmes	17
Slaveni Čehijas ielu mākslas objekti	18
Atsauču saraksts	19

Čehijas feministiskā māksla

19

Čehijas feministiskās mākslas principi	19
Kontekstuālie apsvērumi	20

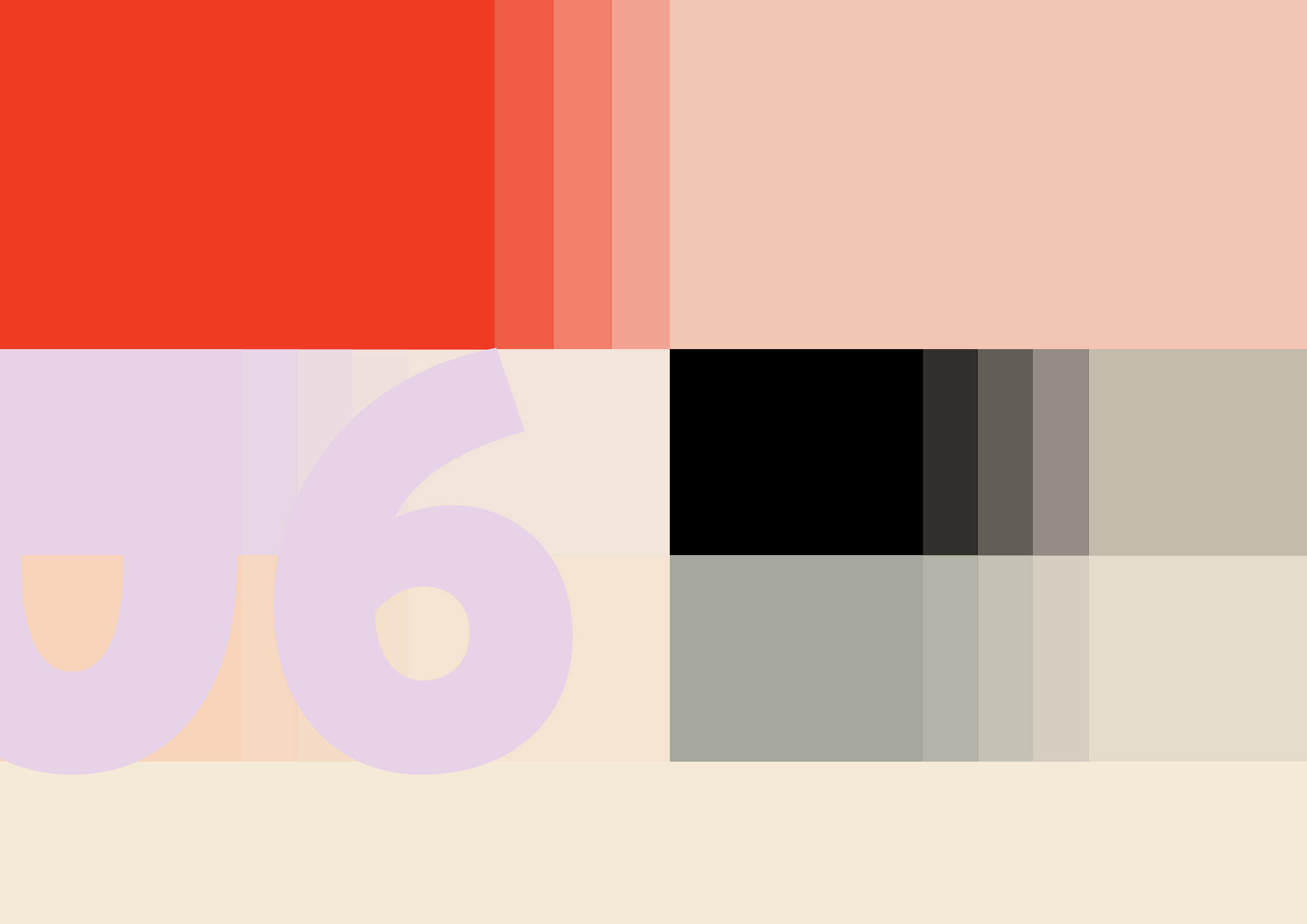
Ievērojamas čehu feministu mākslinieces

20

Nadežda Plíškova (<i>Naděžda Plíšková</i> , 1934–1999)	20
Ievērojamākie mākslas darbi	20
Anna Daučíkova (<i>Anna Daučíková</i> , dz. 1950)	21
Veronika Bromova (<i>Veronika Bromová</i> , dz. 1966)	21
Darina Alstere (<i>Darina Alster</i> , dz. 1979)	22
Katežina Olivova (<i>Kateřina Olivová</i> , dz. 1984)	22
Atsauču saraksts	22

Uzdevumi

23

Ielu māksla, grafiti, feministiskās mākslas kustība (1970–1991)

Ielu māksla

Ielu māksla saistīta ar grafiti mākslu, jo tiek radīta publiskās vietās un parasti nav oficiāli atļauta, taču tā aptver plašāku mediju klāstu un ciešāk saistīta ar grafikas dizainu.

Mūsdienu grafiti galvenokārt koncentrējas uz "tagiem" un tekstu balstītiem tematiem, savukārt ielu māksla ir daudz atvērtāka. Ielu mākslā nav noteikumu, tāpēc pieļaujams viss, tomēr izplatītākie materiāli un tehnikas ietver plakātu līmēšanu (pazīstamu arī kā *wheat-pasting*), trafaretu izmantošanu, uzlīmes, brīvrokas zīmējumus un video projekcijas.

Ielu mākslinieki bieži strādā studijās, rīko izstādes galerijās vai darbojas citās radošajās jomās: viņi nav pret mākslu, viņiem vienkārši patīk brīvība strādāt publiskā telpā, neuztraucoties par citu cilvēku viedokli.¹

Ielu māksla tiek uzskatīta par vienu no lielākajām mākslas kustībām, kas guvusi milzīgu popularitāti un joprojām strauji attīstās kā mākslas forma. Ielu mākslas darbi galvenokārt parādās pilsētvidē un publiskās vietās, piemēram, uz ēku ārējām sienām, šoseju pārvadiem un tiltiem, ievērojami veidojot daudzu apkaimju un pilsētu vizuālo tēlu visā pasaulē. Politisko un sociālo

¹ Tate Britain, <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/s/street-art>

jautājumu atspoguļojums bieži ir ielu mākslas centrā, un tā variē no izsmidzinātiem "tagiem", uzlīmēm un ar adījumiem apvītiem telefona stabiem līdz monumentālām sienas gleznām, kas klāj veselas ēkas. Ielu māksla zināmā mērā ir saistīta ar grafiti mākslu un ietver to.²

Ielu mākslas vēsture

Cilvēki ir izmantojuši dažādas virsmas zīmēšanai un gleznošanai kopš aizvēstures laikiem, kad alu sienas tika rotātas ar roku nospiedumiem un medību ainu gleznojumiem, lai veicinātu mazo kopienu labklājību un vienotību.

Tas, ko mūsdienās saucam par ielu mākslu, būtiski atšķiras no iepriekš minētajiem sienu rakstiem un ir saistīts ar modernajiem laikiem – Ņujorkas bēdīgi slaveno bandu kariem 1920. un 1930. gados, kad uz ielām sāka parādīties uz vārdiem balstīti "tagi" un primitīvi grafiti, kas iezīmēja bandu kontrolētās teritorijas.

Līdzīgs pilsētvides klimats veicināja sienas gleznojumu parādīšanos Dienvidkalifornijas metropoļu ainavā aptuveni tajā pašā laikā. Labi dokumentētas ielu mākslas izcelsmes saknes meklējamas Filadelfijā un īpaši Ņujorkā.

1960. gados Ņujorka piedzīvoja grūtus laikus un atradās uz bankrota sliekšņa. Plašās, ar dēļiem aizsistās ēkas, pamestie laukumi, slēgtās rūpnīcas un būvlaukumi kļuva par audeklu radošu jauniešu grupai. Sākotnēji Spāņu Harlemā aizsākās jauns mākslas virziens – no vienkāršiem parakstiem līdz sienas gleznojumiem, kas klāja metro vilcienu vagona sienas.

Galvenie datumi. Aptuveni 1960. gadi līdz mūsdienām.

Galvenie reģioni. Aizsākās ASV metropolēs, īpaši Ņujorkā un Filadelfijā, tagad izplatīta visā pasaulē.

² Artland Magazine, <https://magazine.artland.com/street-art/>

Galvenie mākslinieki. Gordons Meta-Klārks (*Gordon Matta-Clark*), Dženija Holcere (*Jenny Holzer*), Barbara Krīgere (*Barbara Kruger*), Kīts Hērings (*Keith Haring*), Žans Mišels Baskjā (*Jean-Michel Basquiat*), Kornbrets (*Cornbread*), Benksijs (*Banksy*), Šepards Feirijs (*Shepard Fairey*), Lēdija Pinka (*Lady Pink*), Blū (*Blu*)

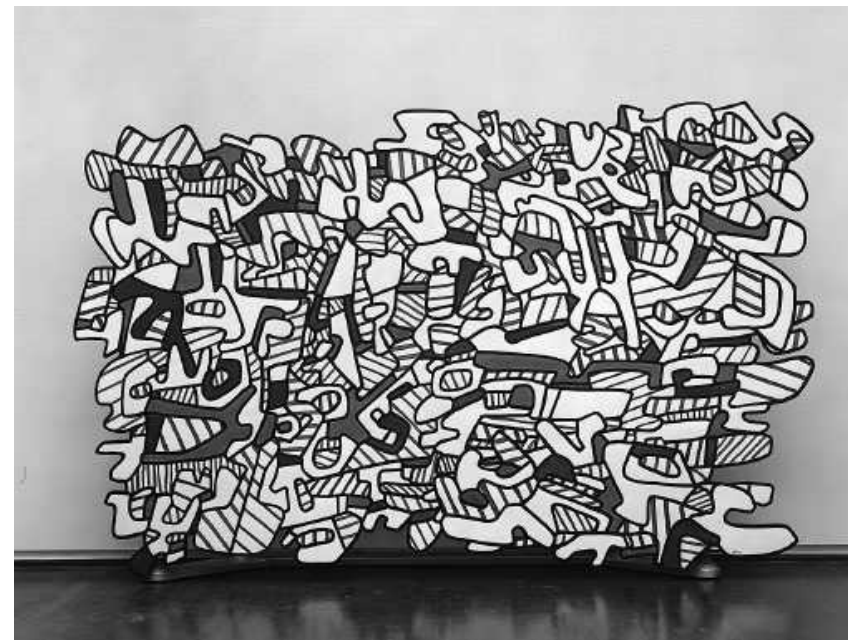
Galvenās iezīmes. Darbi veidoti publiskās telpās ar spēcīgu politisku vai sociālu vēstījumu.

Grafiti māksla

Termins **grafiti māksla** attiecas uz attēliem vai tekstiem, kas parasti uzgleznoti uz ēkām, visbiežāk izmantojot aerosola krāsu.

Grafiti māksla aizsākās 1970. gadu Ņujorkā, kad jaunieši sāka izmantot aerosola krāsas un citus materiālus, lai radītu attēlus uz ēkām un metro vagonu sāniem. Grafiti var variēt no spilgtiem grafiskiem attēliem (*wild style*) līdz stilizētam monogrammas parakstam (*tag*).

Grafiti reti tiek eksponēts galerijās un muzejos, tomēr tā estētika integrēta daudzu mākslinieku darbos. Agrīnie grafiti mākslas pārstāvji bija franču mākslinieks Žans Dibifē (*Jean Dubuffet*), kurš gleznās iekļāva "tagus" un grafiskus motīvus, kā arī Ņujorkas mākslinieki Žans Mišels Baskjā un Kīts Hērings, kurus var uzskatīt par ielu mākslas pionieriem.

Žans Dibifē, «Cerības un iespējas» (*Hopes and Options*, 1971)
Polivinilacetāta krāsa un akrila krāsa uz putuplasta, metāla statīvs. "Tate" kolekcija

Berlīnes mūris bija viena no lielākajiem ielu mākslas «audekliem» pasaulē.

Berlīnes mūra grafiti, Dmitrija Vrubļa (Dmitri Vrubel) darbs «**Mans Dievs, palīdzi man izdzīvot šo nāvīgo mīlestību**» (*My God, Help Me Survive This Mortal Love*), noteikti ir viens no slavenākajiem un visvairāk atzītajiem. Tas uzgleznots 1990. gadā un attēlo PSRS ģenerālsekretāru Leonīdu Brežņevu un VDR prezidentu Ēriku Honekeru kaislīgā skūpstā.

Berlīnes mūra atliekās «**Grafiti skūpsts**» (*Graffiti Kiss*) ir viens no ikoniskākajiem darbiem un ir pazīstams arī kā «**Nāvējošais skūpsts**» (*The Mortal Kiss*).

Slavenākie ielu mākslinieki un grafiti mākslinieki

Benksijs (*Banksy, Lielbritānija*)

Neskatoties uz starptautisko slavu, trafaretu mākslinieka Benksija identitāte joprojām ir noslēpums. Kā enigmatiska figūra Benksijs kļuva pamanāms 1990. gados, kad dzimtajā pilsētā Bristolē sāka ar aerosola krāsū apgleznot vilcienus un sienas.

Kopš tā laika mākslinieks kļuvis par globālu fenomenu, radot subversīvus un pretrunīgus ielu mākslas darbus visā pasaulē. Viņš arī īstenoja vienu no oriģinālākajiem mākslas izsoļu trikiem vēsturē – 2006. gada glezna «**Meitene ar balonu**» (*Girl with Balloon*) negaidīti pašiznīcinājās uzreiz pēc tam, kad tika pārdota par vairāk nekā miljonu dolāru **Sotheby's** izsolē.

Grafiti Betlēmē, 2008, (<https://magazine.artland.com/street-art>)

Benksija Izraēlas Rietumkrasta barjeru apgleznojumi tiek uzskatīti par patiesu politiskā aktīvisma izpausmi, atbalstot gan palestīniešus, gan cilvēktiesību aizstāvību. Attēlā ir viens no viņa ikoniskākajiem ielu mākslas darbiem Rietumkrastā.

Žans Mišels Baskjā (Jean-Michel Basquiat, ASV, 1960–1988)

Amerikāņu gleznotājs un zīmētājs Žans Mišels Baskjā strauji ieguva slavu 1980. gados, sākot ar grafiti un turpinot ar tradicionālām gleznām uz audekla un papīra. Kamēr viņš vēl nebija pazīstams, Baskjā ar pseidonīmu **"Samo"** (Samo) uz ēkām izsmidzināja noslēpumainas frāzes. Baskjā glezniecību un zīmējumus ietekmēja komerciālā māksla un populārā kultūra. Viņš savos darbos bieži izmantoja teksta elementus, kas kalpoja kā sociālais komentārs, atsaucoties uz stereotipiskiem melnādaino attēlojumiem un vēsturiskiem notikumiem. 1983. gadā viņš iepazinās ar slaveno mākslinieku Endiju Vorholu (Andy Warhol), ar kuru turpmāk sadarbojās.

Žans Mišels Baskjā, «Bez nosaukuma» (*Untitled*, 1982). Bruklīnas muzeja kolekcija.

«Bez nosaukuma» ir viens no vairākiem spēcīgiem milzīgu galvaskausu attēlojumiem, ko Žans Mišels Baskjā radīja tajā laikā. Šie darbi palīdzēja viņam iegūt atpazīstamību, apvienojot senu mākslas simbolu – galvaskausu, kas bieži izmantots kā **memento mori**, ar viņa ielu mākslā attīstīto spēju radīt logo līdzīgas, atkārtojamās ikonas, kas acumirkļi piesaista skatītāja uztveri.

Kīts Hārings (Keith Haring, ASV, 1958–1990)

Mākslas darbs **"Checkpoint Charlie"** tika radīts vienas dienas laikā un tajā pašā dienā arī iznīcināts. No sienas gleznojuma, ko Kīts Hārings uzgleznoja 1986. gada 23. oktobrī, šodien ir saglabājušās tikai slavenās fotogrāfijas, kurās mākslinieks redzams sava darba priekšā. **"Checkpoint Charlie"** jeb oficiāli **"Checkpoint C"** bija viens no redzamākajiem robežkontroles punktiem starp Austrumberlīni un Rietumberlīni, kas kļuva par tūristu piesaistes vietu pilsētas rietumu pusē. Vienā naktī, pēc Hārīnga norādījumiem, muzeja asistenti nokrāsoja 300 metru garu sienas posmu pie **"Checkpoint Charlie"** dzeltenā krāsā, un nākamajā dienā viņš uz tās uzzīmēja savienotu figūru ķēdi. Viņš izmantoja Austrumvācijas un Rietumvācijas karogu krāsas (melnu, sarkanu un dzeltenu), simbolizējot abu tautu apvienošanos.

Berlīnes mūra sienas gleznojums. Kīts Hārings (*Keith Haring*), 1986.

Atsauču saraksts

- / Tate. (n.d.). *Lost art: Keith Haring*. Atsauce iegūta no <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/g/graffiti-art/lost-art-keith-haring>
- / Deodato Art. (n.d.). *Berlin Wall graffiti: Keith Haring and the East Side Gallery*. Atsauce iegūta no <https://www.deodato.art/en/blog/post/berlin-wall-graffiti-keith-haring-and-the-east-side-gallery>

Grafiti un ielu māksla Rīgā

Pirms neatkarības atgūšanas (okupācijas laiks)

Tā dēvētā padomju varas laikā ielu māksla kā publiskas izpausmes forma tika apspiesta, tomēr nacionālie simboli, pretpadomju saukļi un diskrētas sacelšanās izpausmes laiku pa laikam parādījās grafiti veidā. Šādi izteikumi bija ārkārtīgi riskanti un tika veikti slepeni.

“Brīvību Baltijai” un **“Lai dzīvo Latvija!”** – šie uzraksti rotāja betona blokus, kas 1991. gada janvāra barikāžu laikā aizsargāja Latvijas parlamentu. Betona bloki pie Sv. Jēkaba katedrāles sienas ir saglabāti kopš barikāžu dienām.

<https://www.nkmp.gov.lv/lv/mantojums-un-barikades>

Zīmējumus un uzrakstus restaurēja Latvijas Mākslas akadēmijas rektors **Aleksejs Naumovs** un Glezniecības katedras vadītājs **Andris Vītoliņš**. Mākslinieks **Andris Vītoliņš** jau sākotnēji apgleznoja barikādes tajā laikā – tobrīd viņam bija tikai 15 gadi.

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/atjauno-barikazu-laika-zimejumus.a164224/>

Pēc neatkarības atgūšanas (1990. gadi)

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1991. gadā grafiti kļuva par nozīmīgu brīvības un individualitātes izpausmes veidu. Rietumu ietekme, īpaši no hiphopa un skeitborda kultūra, būtiski veicināja grafiti popularitāti.

Feministiskās mākslas kustība

Feministiskā māksla ir daļa no mākslas, ko radījušas mākslinieces, apzināti iedvesmojoties no feministiskās mākslas teorijas attīstības 1970. gadu sākumā.

Feministiskā māksla cenšas izaicināt vīriešu dominanci gan mākslā, gan sabiedrībā, lai panāktu sieviešu mākslinieču atzīšanu un vienlīdzību, kā arī apšaubītu pieņēmumus par sievietes identitāti. Sākot ar 1960. un 1970. gadiem, feministu mākslinieces izmantoja dažādus medijus – tostarp glezniecību, performanču mākslu un rokdarbus, kas vēsturiski tika uzskatīti par "sieviešu darbu", lai radītu mākslas darbus, kas bija vērsti uz seksisma un apspiešanas izbeigšanu, kā arī uz sievišķības atklāšanu kā maskarādi vai pozēšanas sistēmu, ko sievietes pieņem, lai atbilstu sabiedrības gaidām.

Lai gan daudzi no šajā laikā aizsāktajām debatēm joprojām turpinās, jaunākā feministu mākslinieču paaudze pievēršas plašākām tēmām, kas ietver rases, sociālās klases, privilēģiju formu, dzimumidentitātes un dzimuma plūstamības jautājumus. Gan feminisms, gan feministiskā māksla turpina attīstīties.

Tā dēvētajā **pirmā viļņa feministiskajā mākslā** sievietes

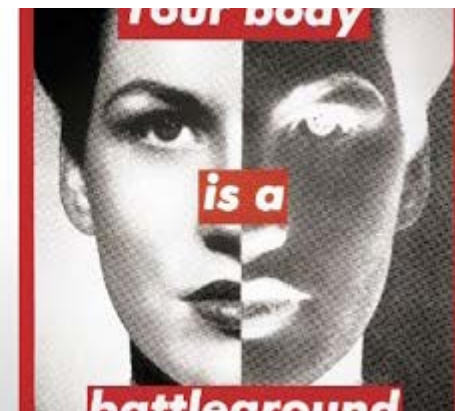
mākslinieces izcēla sievišķo pieredzi, pētot vaginālās simbolikas un menstruālās asinis, pozējot kailas kā dieviešu figūras un izaicinoši izmantojot tādus medijus kā izšuvumus, kas tradicionāli tika uzskatīti par «sieviešu darbu». Vienu no ikoniskākajiem šī perioda feministiskās mākslas darbiem ir Džūdijas Čikāgo «**Vakariņu ballīte**» (*The Dinner Party*, 1974–1979).

Pazīstamākās mākslinieces

Barbara Krīgere (*Barbara Kruger*), Džūdija Čikāgo (*Judy Chicago*), Alma Tomasa (*Alma Thomas*), Joko Ono (*Yoko Ono*), Luīze Buržuā (*Louise Bourgeois*), Ana Mendieta (*Ana Mendieta*).

<https://www.youtube.com/watch?v=GtURmzWw1FQ>

Feminist artists sought to rewrite a falsely male-dominated art history as well as change the contemporary world around them through their art, focusing on intervening in the established art world and the art canon's legacy, as well as in everyday

Feministiskās mākslas piemēri

Barbara Krīgere
(Barbara Kruger, dz. 1945)

Barbara Krīgere, "Bez nosaukuma (Tavs ķermenis ir kaujas lauks)" (Untitled (Your Body is a Battleground)), 1989/2019, Deivida Cvirnera galerija, Ņujorka.

Barbaras Krīgeres darbs "Bez nosaukuma (Tavs ķermenis ir kaujas lauks)" ir tipisks viņas mākslas piemērs. Tāpat kā daudzos citos darbos, Krīgere izmanto ekonomisku pieeju – sākot ar atrastu *vintage* fotogrāfiju, kurā redzama simetriska, komerciāli pievilcīga seja kā galvenais fokuss.

Modeles izsmalcinātais, elegantais 1950. gadu izskats un viņas neitrālais, tomēr koncentrētais skatiens izstaro gan eleganci, gan anonimitāti. Izvairoties no jebkādiem unikāliem identifikatoriem, Krīgere nodrošina, ka modele var būt jebkura sieviete – varbūt pat pati skatītāja. Viņa izmanto šo anonimitātes pieeju, lai darbs būtu viegli uztverams un asociatīvs, bet frāze "**Tavs ķermenis ir kaujas lauks**" tieši uzrunā skatītāju.

Tāpat kā daudzos citos darbos, Krīgere apvieno īsu, skarbu tekstu treknā, bezserifa **Futura** fontā, izmantojot melnbaltu, pelēku un sarkanu krāsu gammu, kas kārtojas slāņainos krāsu blokos. Gala attēls tiek pārnest uz sietspiedi, papīru, sienām, reklāmas stendiem vai pat skolas autobusiem, mudinot garāmgājējus aizdomāties par viņas drosmīgajiem apgalvojumiem un retoriskiem jautājumiem.

Džūdija Čikāgo
(Judy Chicago, dz. 1939)

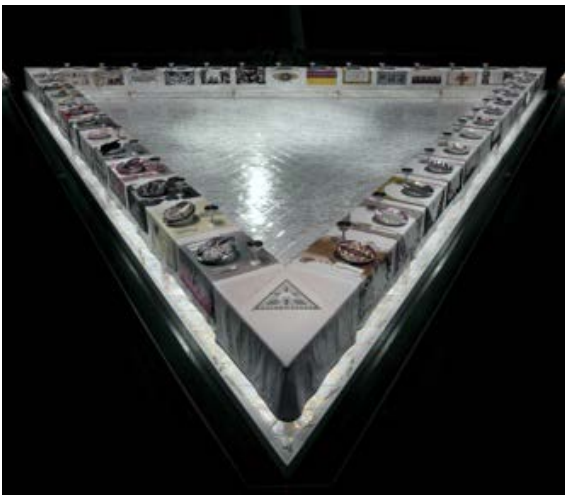
Džūdija Čikāgo (dzimusi Judith Sylvia Cohen, 1939. gada 20. jūlijā) ir amerikāņu feministiskās mākslas pārstāve, mākslas pedagoģe un rakstniece, kas pazīstama ar lielajām, kolektīvajām mākslas instalācijām, kas veltītas dzimšanai un sievietes lomai vēsturē un kultūrā.

1970 gados Čikāgo nodibināja pirmo feministiskās mākslas programmu ASV – Kalifornijas štata universitātē Fresno (*California State University, Fresno*, iepriekš Fresno State College). Šī programma kļuva par katalizatoru feministiskās mākslas un mākslas izglītības attīstībai 1970. gados. Viņas darbi un teorētiskie pētījumi ir iekļauti simtiem publikāciju visā pasaulē, kas apliecina Džūdijas ietekmi globālajā mākslas kopienā. Turklāt daudzas viņas grāmatas izdotas citās valstīs, padarot darbus pieejamus starptautiskai auditorijai.

Slavenākais darbs "Vakariņu ballīte" (*The Dinner Party*, 1974–1979) ir pastāvīgi izstādīts Elizabetes A. Sakleres feministiskās

mākslas centrā (Elizabeth A. Sackler Center for Feminist Art) Bruklinas muzejā. Šis darbs godā vēsturē nozīmīgas sievietes un tiek uzskatīts par pirmo episko feministiskās mākslas darbu.

Citi nozīmīgi Čikāgo mākslas projekti ir "Starptautiskais goda segas projekts" (*International Honor Quilt*), "Dzimšanas projekts" (*Birth Project*), "Spēka spēle" (*Powerplay*) un "Holokausta projekts" (*The Holocaust Project*). Viņu pārstāv Džesikas Silvermanas galerija.

Džūdiča Čikāgo (Judy Chicago), "Vakariņu ballīte" (*The Dinner Party*, 1974).

Atsauču saraksts

- / The Museum of Modern Art (MoMA). (n.d.). *Feminist art*. Atsauce iegūta no <https://www.moma.org/collection/terms/feminist-art>
- / Tate. (n.d.). *Feminist art*. Atsauce iegūta no <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/f/feminist-art>
- / Art Basel. (n.d.). *Barbara Kruger: "Your Body Is a Battleground"*. Atsauce iegūta no <https://www.artbasel.com/news/barbara-kruger-your-body-is-a-battleground>

Grafiti un ielu māksla Čehijā

Čehijas ielu mākslas principi

Vārda brīvība

Čehijas ielu māksla galvenais princips – atbrīvoties no sabiedrības un institucionālajiem ierobežojumiem. Saknes meklējamas pretošanās kustībā pret cenzūru komunistiskajā laikposmā, kad publiskā telpa kļuva par audeklu pagrīdes slēptiem vēstījumiem, protesta izpausmēm un satīrai. Pēc Samta revolūcijas ielu māksla ieguva brīvāku, rotaļīgāku un eksperimentālāku raksturu.

Kultūras identitāte un lokālās tēmas

Čehijas ielu mākslinieki bieži darbos iekļauj Čehijas kultūras, vēstures un folkloras elementus. Viņi izmanto humoru, vārdu spēles un atsauces uz nacionālo identitāti, apvienojot tās ar globālās mākslas stiliem.

Īslaicīgums

Daudzi Čehijas ielu mākslinieki uzskata savus darbus par pārejošiem – tie radīti, lai ar laiku izzustu vai tiktu aizstāti ar jauniem mākslas darbiem. Šī nepastāvība atspoguļo pilsētvides dinamisko un nepārtraukti mainīgo dabu.

Kritika un aktīvisms

Politiskais komentārs ir atkārtota tēma Čehijas ielu mākslā. Mākslinieki pievēršas tādiem jautājumiem kā korupcija, vides degradācija un patērētājsabiedrība, aicinot publiku kritiski domāt par šīm problēmām.

Sadarbība un kopiena

Sadarbība ir izplatīta Čehijas ielu mākslas vidē – mākslinieki bieži strādā kopā, veidojot sienas gleznojumus vai piedaloties organizētos ielu mākslas festivālos. Tas veicina kopienas sajūtu un paplašina individuālā radošuma robežas.

Izcilākie Čehijas ielu mākslinieki un viņu darbi

Jans Kalābs

(Jan Kaláb, pazīstams arī kā Point, Cakes, dz. 1978)

Stils. Abstrakta un ģeometriskā ielu māksla ar spilgtām krāsām un 3D ilūzijām.

Ievērojamākie darbi. Sienu gleznojumi Prāgā un citās pilsētās bieži pārvērš pelēkas sienas par dinamiskām un enerģiskām kompozīcijām.

"Vibrējošie stūri" (Vibrating Corners), 2021, Parīze
<https://www.jankalab.com/>

Nozīme. Kalābs sāka kā grafiti mākslinieks 1990. gados un vēlāk pārgāja uz abstraktu ielu mākslu, kļūstot par vienu no vadošajām figūrām Čehijas urbānajā mākslā.

Maskētais mākslinieks *Pasta Oner*

Stils. Popārta iedvesmoti darbi, kas apvieno grafiti un asprātīgu sociālo komentāru.

Ievērojamākie darbi. Publiskās instalācijas un sienas gleznojumi visā Prāgā, bieži izmantojot spilgtas krāsas, karikatūrām līdzīgus attēlus un ironiskus tekstus.

Nozīme. *Pasta Oner* veido tiltu starp ielu mākslu un galeriju mākslu, apvienojot humoru, kritiku un estētisko pievilcību.

<https://www.pastaoner.cz/>

Epos 257

Stils. Konceptuālā ielu māksla, kas koncentrējas uz pilsētvidi un publiskām intervencēm.

Ievērojamākie darbi. “Zaudētais objekts” (*Lost Object*) – instalācijas, kas pēta attiecības starp pilsētplānošanu un cilvēku mijiedarbību.

Nozīme. *Epos 257* darbi bieži izaicina robežas starp mākslu, aktīvismu un sociālo kritiku, iesaistot sabiedrību netradicionālos veidos.

<http://epos257.com/>

TRON

Stils. Dzīvespriecīgi, liela mēroga sienas gleznojumi, kas apvieno grafiti, abstrakto mākslu un stāstniecību.

Ievērojamākie darbi. Lieli sienas gleznojumi Prāgas Žižkova rajonā. Darbos pilsētvides ainavas saplūst ar fantāzijas elementiem.

Nozīme: *TRON* darbi bieži cenšas padarīt pamestās vai novārtā atstātās pilsētas telpas vizuāli pievilcīgākas, vienlaikus veidojot naratīvu.

Mihals Škapa (*Michal Škapa, pazīstams arī kā Tron vai Key, dz. 1978*)

Stils. Grafiti, tipogrāfijas un futuristisku dizainu sajaukums ar atsaucēm uz Čehijas vēsturi un urbāno kultūru.

Ievērojamākie darbi. Sienas gleznojumi un apdrukas bieži spēlējas ar tekstu un attēliem, radot vizuāli iespaidīgas kompozīcijas.

Nozīme. Škapas darbi atspoguļo dialogu starp ielu mākslu un tradicionālo grafikas dizainu, parādot abu jomu savstarpējo ietekmi un sintēzi.

<https://www.michalskapa.cz/>

Čehijas ielu mākslas raksturīgās iezīmes

Spēlesprieks un humors

Čehijas ielu mākslā bieži tiek izmantota ironija, satīra un vārdu spēles, kas atspoguļo Čehijas kultūras tieksmi uz humoru un stāstniecību.

Integrācija ar apkārtni

Mākslinieki prasmīgi pielāgo darbus pilsētvides kontekstam, izmantojot ikdienas struktūras, piemēram, sienas, kāpnes vai pat elektrosadales skapjus.

Dažādas tehnikas

Čehijas ielu māksla ietver grafiti, trafaretus, līmētus plakātus (*paste-ups*), liela mēroga sienas gleznojumus un konceptuālas instalācijas. Mākslinieki eksperimentē ar materiāliem un tehnikām, paplašinot ielu mākslas iespējas.

Sociālā iesaiste

Daudzi darbi aicina uz mijiedarbību vai rosina domāt par aktuālām problēmām, kļūstot par sabiedrības spoguļi.

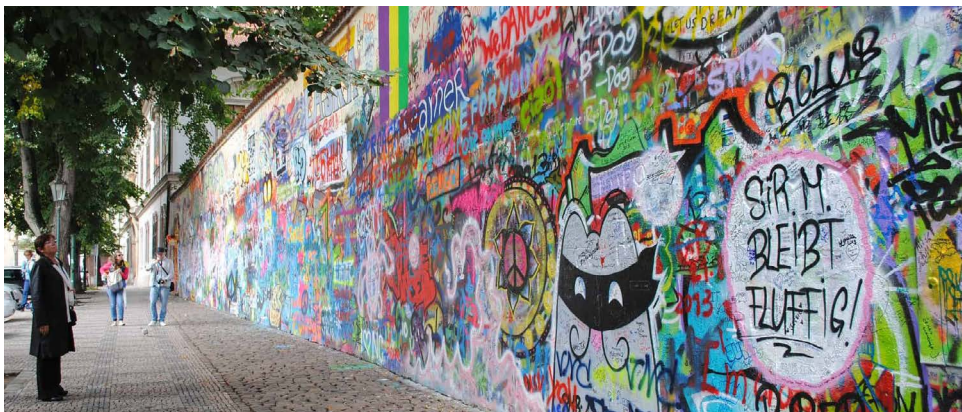
Bagātīga simbolika

Čehijas ielu mākslinieki bieži darbos iekļauj simbolus un atsauces uz vēsturi, popkultūru un vietējām tradīcijām, radot darbiem vairākus nozīmes slāņus.

Slaveni Čehijas ielu mākslas objekti

Lennona siena, Prāga

Ikoniska brīvības un protesta simbols, pārklāta ar grafiti, vēstījumiem un mākslas darbiem. Sākotnēji tā bija veltījums Džonam Lenonam, bet laika gaitā pārtapusi par publiskas izpausmes telpu.

Žižkova rajons, Prāga

Vieta, kur aplūkojami liela mēroga sienas gleznojumi un grafiti darbi gan vietējo, gan ārzemju mākslinieku izpildījumā.

"MeetFactory", Prāga

Kultūras centrs, ko dibinājis mākslinieks Dāvids Čerņijs, piedāvā kuratoru atlasītas ielu mākslas instalācijas līdzās laikmetīgās mākslas izstādēm.

Holešovice rajons, Prāga

Strauji augoša ielu mākslas zona, kur regulāri tiek atjaunotas sienas un publiskās telpas ar jauniem mākslinieku darbiem.

Atsauču saraksts

- / Hájek, P., & Dědic, F. (2009). *Street Art Prague*. XYZ Publishing.
- / Kaláb, J. (2020). *Jan Kaláb: Point of Space*. Art Press.
- / Volf, J. (2014). *Revoluční umění u městských ulicích*. Nakladatelství XYZ.
- / Various authors. (n.d.). *Czech Graffiti Reporter: Street Art in Bohemia*. Street Art Press.
- / Various contributors. (n.d.). *Czech Made: Urban Art and the City*. Urban Publishing.
- / MeetFactory. (n.d.). *Exhibition catalogs and publications on Czech street artists*.

Čehijas feministiskā māksla

Čehijas feministiskā māksla attīstījusies sarežģītā vēsturisko, sociālo un politisko faktoru mijiedarbībā. Lai gan feministiskās kustības saknes Čehijā meklējamas 20. gadsimta sākumā, feministiskā māksla nozīmīgumu ieguva gadsimta otrajā pusē, īpaši sociālisma laikā un pēc tā.

Čehijas feministiskās mākslas principi

Dzimumu nevienlīdzības kritika

Daudzi čehu feministiskie mākslinieki koncentrējas uz dzimumu nevienlīdzības izcelšanu un izaicināšanu, kas iesakņojusies sabiedrībā. Viņu darbi bieži kritizē tradicionālās dzimumu lomas un sieviešu marginalizāciju gan publiskajā, gan privātajā telpā.

Identitātes un ķermeņa izpēte

Bieži sastopama tēma ir sievietes identitātes, seksualitātes un ķermeņa izpēte. Mākslinieki izmanto darbus, lai apšaubītu sabiedrības normas un atgūtu autonomiju pār sievietes reprezentāciju.

Iesaistīšanās politiskos kontekstos

Nemot vērā Čehijas vēsturi, čehu feministiskā māksla bieži reflektē par politiskām tēmām, tostarp sociālisma un postsociālisma pārejas ietekmi uz sieviešu tiesībām un sabiedrības lomām.

Kontekstuālie apsvērumi

Čehijas feministiskās mākslas attīstību ietekmējis valsts unikālais vēsturiskais konteksts. Sociālisma laikā oficiālie naratīvi bieži sludināja dzimumu līdztiesību, tomēr daudzas feministiskās mākslinieces izgaismoja neatbilstības starp šiem apgalvojumiem un sieviešu reālo dzīves pieredzi. Pēc 1989. gada pāreja uz tirgus ekonomiku un Rietumu feministisko teoriju ienākšana vēl vairāk veicināja diskusijas par dzimumu jautājumiem, veidojot daudzveidīgu un attīstībā esošu feministiskās mākslas vidi.

Čehijas feministiskā māksla izceļas ar kritisku pieeju dzimumu jautājumiem, identitātes izpēti un atsauci uz valsts sociāli politisko situāciju. Šīs jomas mākslinieces turpina izaicināt sabiedrības normas, piedāvājot niansētus skatījumus uz sievietes pieredzi Čehijā.

Ievērojamas čehu feministu mākslinieces

Nadežda Plīškova (*Naděžda Plíšková*, 1934–1999)

Biogrāfija

Nadežda Plīškova bija čehu grafiķe, tēlniece un dzejniece. Mākslas izglītības gaitas viņa sāka 1950. gadā Lietiškās mākslas vidusskolā un vēlāk turpināja mācības Prāgas Mākslas akadēmijā, kur studēja pie Vladimīra Silovska (*Vladimír Silovský*) un Karela Součeka (*Karel Souček*).

Plīškova bija aktīva Čehijas mākslas arēnā līdz pat savai nāvei 1999. gada 16. septembrī.

Mākslas principi

Nadeždas Plīškovas mākslinieciskie principi galvenokārt koncentrējās uz grafiku, objektiem un dzeju, bieži pievēršoties dzimumu nevienlīdzības tematikai valsts sociālisma apstākļos. Viņas mākslu raksturo vienkāršība un lakonisms, kas pārvērtā sirreālisma, popmākslas un jaunā reālisma ietekmes unikālā izteiksmes veidā.

Plīškova kritizēja sieviešu pieredzēto «trīskāršo slogu», kas ietvēra darba, mājas un sociālo lomu apvienošanu, kā arī sievietes ķermeņa objektifikāciju, reflektējot par 20. gadsimta 60. gadu beigu seksuālās atbrīvošanās kustībām.

Ievērojamākie mākslas darbi

«**Es, Nadežda Plīškova**» (*I, Naděžda Plíšková*, 1969). Liela mēroga grafikas darbs, kas kalpo kā pašportrets, apvienojot tekstu un attēlu, lai izpētītu personīgo un kolektīvo identitāti.

«**Objekts**» (*Object*, 1970. gadi). Skulpturālu darbu sērija, kas izaicina tradicionālos sievietes ķermeņa attēlojumus, izmantojot ikdienas materiālus, lai mainītu skatītāja gaidas.

«**Dzejoļi**» (*Poems*, 1980. gadi). Dzejas krājums, kas papildina viņas vizuālo mākslu, iedziļinoties sievišķības, autonomijas un sabiedrisko ierobežojumu tēmās.

Anna Daučikova

(Anna Daučíková, dz. 1950)

Biogrāfija

Dzimusi 1950. gadā Bratislavā, Slovākijā, Anna Daučikova no 1972. līdz 1978. gadam studēja Bratislavas Mākslas un dizaina akadēmijā. Pēc studijām viņa pārcēlās uz Maskavu, kur dzīvoja vairāk nekā desmit gadus, 1989. gada beigās atgriezās Bratislavā. Daučikova ir atzīta kā viena no vadošajām figūrām Centrālās un Austrumeiropas laikmetīgajā mākslā, īpaši dzimuma un kvīru identitāšu izpētē.

Mākslinieciskie principi

Daučikovas darbi aptver dažādus medijus, tostarp glezniecību, zīmējumus, fotogrāfijas, performances, instalācijas un video. Viņas māksla iedziļinās dzimtes fluiditātes, identitātes un sabiedrības normu dekonstrukcijas tēmās. Māksliniece bieži izmanto pašportretu un dokumentālas tehnikas, sapludinot fikciju un realitāti, lai izaicinātu tradicionālos priekšstatus par dzimti un varu. Viņas darbi kalpo kā "politiskā anatomija", kas analizē un apšaubā pastāvošās normas attiecībā uz dzimti, baznīcu un valsti.

Ievērojamākie mākslas darbi

"Trīsdesmit trīs situācijas" (*Thirty-three Situations*, 1995–1996). Performanču sērija, kas iemūžināta video un pēta ikdienas žestus, kā arī dzimtes lomu fluiditāti.

"Sievietes portrets ar institūciju" (*Portrait of a Woman with Institution*, 2002). Videodarbs, kas analizē individuālās identitātes un institucionālo struktūru attiecības.

"Uz visām četrām" (*On All Fours*, 2013). Videodarbs, kas atspoguļo varas dinamiku un ievainojamību, izmantojot metaforu "uz visām četrām", lai izaicinātu priekšstatus par autoritāti un pakļaušanos.

<https://www.youtube.com/watch?v=wdJD9b-vdvs>

Veronika Bromova

(Veronika Bromová, dz. 1966)

Biogrāfija

Veronika Bromova ir čehu vizuālā māksliniece, dzimusi 1966. gadā. Viņa guva atpazīstamību 1990. gados, pateicoties novatoriskai digitālās manipulācijas izmantošanai fotogrāfijā. Bromovas darbi plaši izstādīti gan Čehijā, gan starptautiski, būtiski ietekmējot laikmetīgās mākslas diskursu.

Mākslinieciskie principi

Bromovas māksla bieži pēta identitātes, cilvēka ķermeņa un tehnoloģijas tēmas. Viņa ir pazīstama ar digitāli manipulētām fotogrāfijām, kas izaicina tradicionālos ķermeņa attēlošanas veidus, radot sirreālas un pārdomas rosinošas kompozīcijas. Viņas darbi apšaubā robežas starp realitāti un virtuālo pasauli, mudinot skatītājus pārskatīt savus priekšstatus par sevi un citiem.

Ievērojamākie mākslas projekti

"Intervija" (*Interview*). Izstāde, kurā tika prezentēta digitāli pārveidotu fotogrāfiju sērija, pētot vienotības un eksistences cikliskuma jēdzienu.

Darina Alstere (*Darina Alster*, dz. 1979)

Biogrāfija

Darina Alstere ir čehu vizuālā māksliniece, performanču māksliniece un pedagoģe, dzimusi 1979. gadā. Viņa studēja Prāgas Mākslas akadēmijā un ir ievērojama figūra Čehijas laikmetīgās mākslas vidē. Alsteres mākslinieciskā darbība ietver performanci, video instalācijas un interaktīvus projektus, kuros bieži pētītas laika, garīguma un cilvēka pieredzes tēmas.

Mākslinieciskie principi

Alsteres māksla dziļi iesaistās cilvēka eksistences metafizisko aspektu izpētē. Viņa bieži iekļauj mistikas un garīguma elementus, cenšoties radīt ieskaujošas pieredzes, kas mudina skatītājus pārdomāt savus priekšstatus par realitāti un laiku.

Ievērojamākie mākslas projekti

"Bezlaicīgums" (*Timelessness*). Izstāde, kas pētīja laika jēdzienu, izmantojot interaktīvas instalācijas un performances, mudinot skatītājus pārdomāt savu attiecību ar laicīgo pasauli.

"Dieva tēls" (*Imago Dei*). Projekts, kas iedziļinājās dievišķības un cilvēka esības tēmās, apvienojot performanču mākslu ar vizuālām instalācijām, lai izaicinātu skatītāju priekšstatus par garīgumu.

Katežina Olivova (*Kateřina Olivová*, dz. 1984)

Biogrāfija

Katežina Olivova ir čehu vizuālā māksliniece, kas pazīstama ar savām performancēm, skulptūrām un instalācijām, kurās bieži tiek pētītas sievišķības, mātes lomas un sievietes ķermeņa tēmas. Viņa aktīvi darbojas Čehijas mākslas vidē, piedaloties dažādās izstādēs un sadarbības projektos.

Mākslinieciskie principi

Olivovas mākslu raksturo drosmīga sievietes ķermeņa un ar to saistīto sabiedrības priekšstatu izpēte. Viņa bieži izmanto savu ķermeni performancēs, lai izaicinātu tradicionālos skaistuma, mātes lomas un sievišķības uzskatus. Viņas darbi veido dialogu par sievietes ķermeņa pieņemšanu un atzīšanu visās tā formās.

Ievērojamākie mākslas projekti

«Pērkons plauktā» (*Hrom do police*). Projekts, kas ietvēra performanču un instalāciju sēriju, izaicinot sabiedrības normas attiecībā uz sievietes ķermeni un mātes lomu.

Atsauču saraksts

- / Pachmanová, M. (2016). *Čehijas feminismi: Perspektīvas par dzimti Centrālajā un Austrumeiropā* (*Czech Feminisms: Perspectives on Gender in East Central Europe*). Indiana University Press.
- / Pachmanová, M. (2023). *Kas uzvarēja 1989. gadā? Čehijas mākslas vēstures kanona pieeja no feministiskas perspektīvas* (*Who Won in 1989? Approaching the Canon of Czech Art History from a Feminist Perspective*) [Raksts].
- / Pachmanová, M. (2020). *Mākslas un feminismu stāstīšana: Austrumeiropa un Latīņamerika* (*Narrating Art and Feminisms: Eastern Europe and Latin America*).
- / Plíšková, N. (2020). *Sievietes mākslinieces – AWARE* (*Women Artists – AWARE*).

Uzdevumi

1. Pētniecības un prezentācijas uzdevumi

- / Ielu māksla visā pasaulē. Izvēlies slavenu ielu mākslinieku (piemēram, Banksiju, Žanu Mišelu Baskjā, Lēdiju Pinku) un sagatavo prezentāciju par viņa darbu, stilu un ietekmi.
- / Feministiskās mākslas kustība. Izpēti kādu nozīmīgu feministisko mākslinieci (piemēram, Barbaru Krīgeru, Džūdiju Čikāgo) un analizē, kā viņas māksla izaicina pieņemtās dzimtes normas.
- / Čehijas ielu māksla un tās kultūras nozīme. Izpēti kādu čehu ielu mākslinieku (piemēram, Janu Kalābu, Pastu Oneru) un izskaidro, kā viņa darbi atspoguļo Čehijas kultūru un vēsturi.

2. Radošie mākslas uzdevumi

- / Izveido savu ielu mākslas darbu. Izstrādā skici vai digitālu mākslas darbu, iedvesmojoties no ielu mākslas tehnikām (šablonu izmantošana, grafiti uzraksti, sienu gleznojumi).
- / Berlīnes mūra pārradīšana. Izveido modernu sienas gleznojuma dizainu, kas varētu atrasties uz Berlīnes mūra, atspoguļojot mūsdienu politiskos vai sociālos jautājumus.
- / Feministiskās mākslas plakāts. Izveido plakātu Barbaras Krīgeres vai Džūdijas Čikāgo stilā, kas pauž vēstījumu par dzimumu līdztiesību.

3. Kritiskās domāšanas un diskusiju uzdevumi

- / Graffiti vai vandālisms – debates. Grupās diskutējiet, vai grafiti ir uzskatāma par mākslu vai vandālismu. Izmantojiet konkrētus piemērus, lai pamatotu savus argumentus.
- / Politiskā māksla un aktīvisms. Apspriediet, kā ielu māksla var tikt izmantota kā sociālo un politisko pārmaiņu instruments. Analizējiet reālu piemēru.
- / Ielu māksla un likums. Izpētiet ielu mākslas tiesību aktus dažādās valstīs un diskutējiet, vai māksliniekiem būtu jāatļauj brīvi radīt publiskās vietās.

4. Rakstīšanas un refleksijas uzdevumi

- / Mākslinieka izklāsts. Uzraksti īsu mākslinieka izklāstu, kurā apraksti ielu mākslas darbu, ko esi izveidojis, un tā nozīmi.
- / Muzejs vai iela. Uzraksti eseju, salīdzinot tradicionālo muzejos eksponēto mākslu ar ielu mākslu. Kādas ir abu priekšrocības un ierobežojumi?
- / Personīgā refleksija. Uzraksti pārdomas par to, kā ielu māksla ietekmē pilsētvidi un personīgo identitāti.

